

Stanovisko Akademie věd ČR k průběhu a závěrům meziresortního hodnocení výzkumných záměrů, zahajovaných od 1. ledna 2005

Celý uplynulý rok 2004 a částečně již i r. 2003 byly ve znamení přípravy a hodnocení výzkumných záměrů (VZ) většiny institucí působících v oblasti výzkumu a vývoje. Velký počet předních vědeckých osobností působících v komisích pro hodnocení výzkumných záměrů (VZ), ať již ustavených Akademickou radou s působností v Akademii věd ČR nebo ustavených MŠMT s působností meziresortní, jakož i mnoho dalších předních odborníků, kteří se účastnili tohoto procesu jako oponenti předložených návrhů a v neposlední řadě pak ředitelé ústavů, vedoucí kateder vysokých škol a celá řada předních odborníků těchto institucí věnovala mnoho své energie a pracovního času přípravě návrhů VZ a podkladů pro jejich hodnocení namísto vlastního výzkumu a odborné činnosti. Toto mimořádné úsilí věnované jak přípravě návrhů VZ, tak následně i jejich hodnocení by bylo zcela na místě, pokud by výsledky tohoto procesu zaručovaly, že prostředky určené na institucionální podporu výzkumu a vývoje (VaV) budou na jejich základě alokovány tak, aby podpořily rozvoj výzkumné činnosti skutečně perspektivních pracovišť, která dlouhodobě vykazují kvalitní výsledky a skýtají záruku koncepčního a efektivního využití vložených prostředků.

Poté, co MŠMT zveřejnilo závěry hodnocení VZ meziresortními hodnotícími komisemi a způsob přidělení institucionálních prostředků pracovištím ve své působnosti, vznikají oprávněné obavy, zda tohoto cíle může být dosaženo. Akademie věd ČR je znepokojena vzniklou situací zejména proto, že nedostatečně věcně podložená alokace finančních zdrojů negativně ovlivní spolupráci pracovišť různých resortů, tolik nezbytnou pro úspěšný a efektivní výzkum, zvláště spolupráci ústavů AV ČR a vysokých škol.

Akademie věd ČR organizovala hodnocení výsledků výzkumné činnosti pracovišť AV ČR dosažených za období 1999-2003 a jejich nových výzkumných záměrů zahajovaných od 1. ledna 2005, na úrovni poskytovatele, a zároveň pozorně sledovala postup meziresortního hodnocení organizovaného MŠMT, kterému byly následně podrobeny i všechny výzkumné záměry pracovišť AV ČR. AV ČR tak má možnost vyhodnotit a porovnat postupy uplatněné v obou procesech.

Vědoma si zkušeností z předchozích dvou cyklů hodnocení, prováděných v AV ČR se širokou účastí zahraničních posuzovatelů v letech 1994 a 1999, zajistila AV ČR náročnější podmínky pro postup hodnocení v rámci AV ČR než ty, které byly uplatňovány v hodnocení meziresortním (minimálně 4 oponenti, z nichž nejméně 3 zahraniční, důraz na stabilní trendy v produkci kvalitních výsledků, účast oponentů při presenčním hodnocení), zorganizovala presenční hodnocení na pracovištích a zajistila pro hodnocení dostatečný časový prostor. Směrnice k hodnocení, obsahující podrobné pokyny a harmonogram celého hodnocení, byla jako interní norma AV ČR vydána již v červnu 2003 a termín pro podávání návrhů výzkumných záměrů pracovišť AV ČR byl představen na listopad 2003.

Při přípravě návrhů VZ AV ČR jako zřizovatel pracovišť poskytla pracovištím dostatečně konkrétní podklady o předpokládaném finančním rámci VZ, důsledně respektující střednědobý výhled státního rozpočtu tak, aby cíle i finanční nároky VZ reflektovaly reálné možnosti výdajů na VaV. Vyvarovali jsme se tak výraznému převisu ve výši požadovaných prostředků a tím i posunu pojetí hodnocení VZ, jako podkladu pro institucionální financování dle zákona č. 130/2002 Sb., na jistou formu projektové soutěže. I tak jsme byli nuceni krátit finanční požadavky, abychom mohli alespoň v minimální míře financovat všechny VZ doporučené k přijetí. Toto krácení bylo diferencované a důsledně respektovalo výsledky hodnocení. Při uvedeném postupu si byla AV ČR vědoma toho, že navrhované institucionální

prostředky na VZ pokryjí nanejvýš potřeby základního chodu pracovišť AV ČR a stabilizace řešitelských kolektivů a že pro smysluplný a kvalitní výzkum je pro každé pracoviště nezbytné aditivní financování z účelových prostředků (grantů, projektů apod., tuzemských i zahraničních).

Potvrdila se zásadní důležitost prezenčního hodnocení s projednáváním návrhů VZ a oponentských posudků na pracovištích předkladatelů za osobní účasti oponentů a členů hodnotících komisí. Tento postup umožnil komisím nejen ověřit si řadu informací z písemných podkladů na místě, ale zejména srovnat rozdílné škály uplatňované jednotlivými oponenty a do značné míry tak eliminovat náhodnost při vyhodnocování oponentských posudků.

V organizaci meziresortního hodnocení MŠMT vidí AV ČR řadu závažných nedostatků.

- Především ne ve všech resortech byl jasně definován finanční rámec VZ, který by vycházel z reálných možností rozpočtu VaV daných jeho střednědobým výhledem.
- Při hodnocení VZ a přidělování institucionálních prostředků byl aplikován přístup obvyklý spíše pro podporu projektů z účelových prostředků, čímž došlo k nežádoucímu posunu od pojetí institucionálního financování k formě veřejné soutěže.
- Zásady hodnocení včetně protokolu a v něm stanovených kritérií (zejména tzv. "binárních" uvedených v části 3 protokolu) nebyly jednotlivými poskytovateli stanoveny jednotně v podmínkách ke dni vyhlášení soutěže, popř. byly dodatečně doplňovány a upravovány dalšími dokumenty (tzv. všeobecné informace nelze považovat za závazné podmínky a nelze podle nich vyřazovat jednotlivé návrhy) a přesto se staly nedílnou součástí hodnocení.
- Další nedostatky vyplývají z faktu, že v meziresortním hodnocení byla nepřiměřená váha dána číselnému ("bodovému") vyhodnocení oponentských posudků. Jakýkoliv, byť početně sofistikovaný způsob převedení oponentských posudků do číselné formy nemůže objektivně vyjádřit jejich variabilitu vyplývající z rozdílných přístupů oponentů k roli VZ a jejich hodnocení, z jejich rozdílné subjektivní škály a z nedostatku srovnání s ostatními návrhy. Komise byly odkázány pouze na informace v písemných podkladech, chyběla jim bližší znalost situace na příslušném pracovišti, neměly možnost ujasnit si váhu jednotlivých výroků oponentů v přímé interakci s nimi a jejich hodnocení takto ani nemohlo být vždy dostatečné.

Aplikace konceptu veřejné soutěže na hodnocení VZ, nedostatečně propracovaná metodika hodnocení a nepřiliš uvážený způsob přidělení institucionálních dotací, které použilo MŠMT, vytváří velmi výrazné rozdíly v úrovni financování jednotlivých pracovišť, které podle našeho názoru neodpovídají rozdílům ve výkonnosti dotčených řešitelských týmů, a pro které použitá metodika hodnocení neposkytuje dostatečně průkazné podklady. AV ČR rozhodně podporuje úsilí o diferencované financování institucí VaV, které je nezbytné pro efektivní využití zdrojů, jež jsou pro podporu VaV k dispozici. Tato diferenciaci však musí být založena na spolehlivém hodnocení výkonnosti a výzkumného potenciálu pracovišť a na kritickém posouzení přiměřenosti požadovaných nákladů. Obáváme se, že aplikace závěrů meziresortního hodnocení VZ bude mít často dopady působící proti původním cílům hodnocení. Na jedné straně neproporční zvýšení institucionální dotace u některých institucí povede k snížení jejich aktivity v zapojování se do soutěží o účelové prostředky, na straně druhé nedostatečné financování některých pracovišť dlouhodobě vykazujících kvalitní výsledky povede k omezení jejich výzkumné činnosti. V obou případech bude důsledkem celkové snížení konkurenceschopnosti VaV.

Na základě našich poznatků o provedeném meziresortním hodnocení sledujeme některé jeho postupy a závěry za chybné a zásadně s nimi nesouhlasíme. Konkrétně je nutné se zastavit u dvou VZ pracovišť AV ČR, které v meziresortním hodnocení MŠMT "nebyly doporučeny k přijetí".

Výzkumný záměr ident. kód AV0Z10100522 "nebyl doporučen k přijetí pro nesplnění podmínek nutných pro poskytnutí institucionální podpory stanovených náležitostmi pro předkládání výzkumných záměrů nebo zákonem č. 130/2002 Sb." U tohoto VZ, v seznamu více než 50 klíčových výzkumných zaměstnanců s úvazky v naprosté většině 100 % jsou uvedeni dva pracovníci s úvazky menšími než 50 %. To není v rozporu s podmínkami uvedenými v náležitostech pro předkládání VZ ani v rozporu se zákonem č. 130/2002 Sb. a přesto je to v protokolu hodnoceno jako jejich porušení. Smyslem podmínky, přijaté jako doporučení společnou dohodou mezi poskytovateli, je zajistit, aby za VZ byl považován jen takový návrh, který je i vynaloženou kapacitou dostatečně významný, aby byl institucionálně financován. V tomto smyslu uvedený VZ podmínku bohatě splňuje. Pokud by jakýkoliv VZ měl být vyřazen z financování pouze na základě míry, s jakou je navrhovatel schopen bezchybně vyplnit tabulku ve formuláři, pak by snad sice bylo možno takový postup považovat za prostředek k upevnění administrativní kázně, ale rozhodně by nesvědčil o věcně zodpovědném přístupu k alokaci prostředků na VaV. Spíše než jako pochybení v jednotlivém konkrétním případě je třeba tento přístup odmítnout jako příklad nepřijatelné deformace věcné podstaty a posun k čistě formalistickému a byrokratickému pohledu na VZ, jejich hodnocení a následnou alokaci zdrojů pro VaV.

Výzkumný záměr ident. kód AV0Z30860518 nebyl doporučen se stejným zdůvodněním, tedy "nebyl doporučen k přijetí pro nesplnění podmínek nutných pro poskytnutí institucionální podpory stanovených náležitostmi pro předkládání výzkumných záměrů nebo zákonem č. 130/2002 Sb." V tomto případě je v protokolu uvedeno nesplnění podmínky č. 4, vztahující se k ucelenosti tématiky VZ. Pomineme-li fakt, že její splnění či nesplnění mohlo být posouzeno teprve hodnotící komisí na základě oponentských posudků a mělo by proto být obsaženo v samotném hodnocení komise a nikoliv deklarováno jako nesplnění formálních podmínek, musíme konstatovat, že ve vyhlášení náležitostí pro podávání VZ tento požadavek nebyl formulován jako "binární kritérium". Určitá heterogenita tématiky nemůže být důvodem k vyřazení, může však být důležitým parametrem kvality VZ a je třeba k ní při hodnocení samozřejmě přihlídnout. Tak také postupovala hodnotící komise AV ČR, která tento výzkumný záměr zařadila do kategorie zahrnující VZ s relativně nejnižším hodnocením v AV ČR. Tento závěr komise považujeme za podstatný a situací tohoto pracoviště, stejně tak jako všech ostatních pracovišť, ke kterým hodnotící komise vznesly konkrétní výhrady, bude Akademická rada AV ČR řešit. V některých případech již realizujeme určitá opatření, která povedou k reorganizaci a restrukturalizaci pracovišť. Diferencované financování VZ, které AV ČR uplatňuje, je jedním z nástrojů provádění těchto změn.

Uvedené argumenty vysvětlují, proč v několika případech obě hodnocení poskytla odlišné výsledky (a to v obou směrech). Po zvážení všech souvislostí a vyhodnocení podmínek obou procesů v souladu se zákonem č. 130/2002 Sb. bude Akademická rada AV ČR plně respektovat výsledky důkladnějšího postupu, použitého při hodnocení výzkumných záměrů v rámci Akademie věd.

Stanovisko bylo schváleno na 49. zasedání předsednictva Akademické rady AV ČR dne 4. 1. 2005.